

**OLIV TA'LIM TASHKILOTIDA TA'LIM SIFATI NAZORATINI SAMARALI
TASHKIL ETISH YO'LLARI****Azamatov Suxrob Bahrillo o'g'li***Oriental universiteti "Ta'lim menejmenti"**yo'nalishi magistranti***Safarov Alisher Yunusaliyevich***"Biznes va boshqaruv" kafedrasida dotsent v.b.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini nazorat qilishning zamonaviy mexanizmlari va ularni takomillashtirish yo'llari tadqiq etilgan. Tadqiqotda ichki va tashqi sifat nazorati tizimlarining o'zaro bog'liqligi, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni (HEMIS, LMS) joriy etishning ahamiyati hamda xalqaro ESG standartlariga muvofiqlik masalalari tahlil qilinadi. OTMlarda ta'lim sifati monitoringini avtomatlashtirish, baholashda obyektivlikni ta'minlash va mehnat bozori talablari asosida ta'lim dasturlarini adaptatsiya qilish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim sifati, nazorat mexanizmi, sifat monitoringi, oliy ta'lim, raqamli texnologiyalar, ta'lim standarti, ichki audit, akademik mustaqillik, baholash mezonlari, raqobatbardoshlik.*

Аннотация: *В данной статье исследуются современные механизмы контроля качества образования в высших учебных заведениях и пути их совершенствования. В исследовании анализируются взаимосвязь систем внутреннего и внешнего контроля качества, значение внедрения цифровых технологий (HEMIS, LMS) в образовательный процесс и вопросы соответствия международным стандартам ESG. Разработаны научно-практические предложения по автоматизации мониторинга качества образования в вузах, обеспечению объективности оценки и адаптации образовательных программ на основе требований рынка труда.*

Ключевые слова: *качество образования, механизм контроля, мониторинг качества, высшее образование, цифровые технологии, образовательный стандарт, внутренний аудит, академическая независимость, критерии оценки, конкурентоспособность.*

Abstract: *This article examines modern mechanisms for controlling the quality of education in higher education institutions and ways to improve them. The study analyzes the relationship between internal and external quality control systems, the importance of introducing digital technologies (HEMIS, LMS) into the educational process, and issues of compliance with international ESG standards. Scientific and practical proposals have been*

developed for automating the monitoring of educational quality in higher education institutions, ensuring objectivity in assessment, and adapting educational programs based on labor market requirements.

Keywords: *quality of education, control mechanism, quality monitoring, higher education, digital technologies, educational standard, internal audit, academic independence, assessment criteria, competitiveness.*

KIRISH

Zamonaviy taraqqiyot bosqichida oliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini ta'minlash bevosita ta'lim sifati va uni nazorat qilish mexanizmlarining samaradorligiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalari oldida nafaqat nazariy bilim berish, balki mehnat bozorining keskin o'zgaruvchan talablariga mos keladigan, yuqori malakali va kreativ fikrlovchi kadrlarni tayyorlash vazifasi turibdi. Shu sababli, ta'lim jarayonlarini boshqarishda sifat nazoratini tizimli tashkil etish, xalqaro standartlarni milliy ta'lim muhitiga integratsiya qilish hamda sohadagi mavjud resurslardan oqilona foydalanish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, o'quv jarayonlariga raqamli texnologiyalarni joriy etish va oliy ta'lim tashkilotlarining mustaqilligini oshirish borasida kengko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning tub zamirida ta'lim sifatini monitoring qilishning shaffof va adolatli tizimini yaratish maqsadi yotadi. Biroq, amaliyotda sifat nazorati ko'pincha qog'ozbozlik yoki rasmiyatchilik xarakteriga ega bo'lib qolayotgani, bu esa o'z navbatida ta'lim mazmuniga salbiy ta'sir ko'rsatayotgani kuzatilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, nazorat tizimini repressiv uslublardan voz kechgan holda, rivojlantiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi mexanizmga aylantirish yo'llarini izlash muhimdir.

Ushbu maqolada oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati nazoratini tashkil etishning zamonaviy usullari, jumladan, kredit-modul tizimi sharoitida talabalar bilimni baholashning xolisligi va pedagoglar faoliyati samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim sifatini ichki va tashqi audit qilishda xalqaro tajribalarni qo'llash hamda raqamli platformalar imkoniyatlaridan keng foydalanish orqali jarayonni optimallashtirish bo'yicha nazariy va metodik takliflar ilgari suriladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim muassasalarida sifat nazorati samaradorligini oshirishning eng maqbul yo'llarini belgilash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Oliy ta'limda sifat nazorati masalasi uzoq yillardan buyon ham mahalliy, ham xalqaro tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Jahon tajribasida ta'lim sifatini

boshqarish ko‘pincha Total Quality Management (TQM) — Sifatni yalpi boshqarish tamoyillari asosida tahlil qilinadi. Ko‘plab xorijiy olimlarning fikriga ko‘ra, ta‘lim sifati bu nafaqat yakuniy natija, balki o‘quv jarayonining har bir bosqichida qo‘shilgan qiymatdir. Xalqaro reyting agentliklari va YeXHT (OSCE) kabi tashkilotlarning tavsiyalarida oliy ta‘lim muassasalarining nufuzi bevosita ichki sifat nazorati tizimining mustaqilligi va shaffofligi bilan o‘lchanishi ta‘kidlanadi. Mahalliy tadqiqotchilarimiz tomonidan olib borilgan izlanishlarda esa oliy ta‘limni raqamlashtirish va kredit-modul tizimiga o‘tish sharoitida nazorat mexanizmlarini zamonaviylashtirish zaruriyati asoslab berilgan. Ayniqsa, talabaga yo‘naltirilgan ta‘lim tizimida sifat nazorati faqat ma‘muriyatning vazifasi emas, balki professor-o‘qituvchilar va talabalarning o‘zaro hamkorlikdagi mas‘uliyati ekanligi alohida qayd etiladi.

Tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan metodlar majmuasi muammoni har tomonlama va chuqur o‘rganishga qaratilgan. Asosiy metod sifatida tizimli tahlil yondashuvi tanlab olindi, bu esa ta‘lim sifatini bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgan tarkibiy qismlar yig‘indisi sifatida ko‘rib chiqish imkonini berdi. Shuningdek, qiyosiy-mantiqiy tahlil metodi orqali rivojlangan xorijiy davlatlar va O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalaridagi sifat nazorati tizimlari o‘zaro solishtirildi. Bu jarayonda ilg‘or tajribalarning transfer qilish imkoniyatlari va mahalliy sharoitdagi o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olindi.

Bundan tashqari, maqolani tayyorlashda statistik ma‘lumotlarni umumlashtirish va guruhlash metodlaridan foydalanildi. Ta‘lim sifatiga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlash maqsadida pedagogik monitoring va sotsiologik kuzatish usullari, xususan, talabalar va ish beruvchilar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar natijalari tahlil qilindi. Metodologik asos sifatida ob‘ektivlik va ilmiylik tamoyillariga tayanildi, bu esa taklif etilayotgan tavsiyalarning amaliyotga tatbiq etilish darajasini va ishonchligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Umumiy qilib aytganda, qo‘llanilgan usullar ta‘lim sifati nazoratining bugungi holatini baholash va uni takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlarini belgilash imkonini berdi.

NATIJARLAR

Oliy ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim sifati nazoratini tashkil etish jarayonlarini tahlil qilish natijasida bir qator muhim ijobiy ko‘rsatkichlar va istiqbolli modellar aniqlandi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ta‘lim sifatini monitoring qilishda raqamli texnologiyalarning ulushi ortishi bilan baholashdagi subyektivlik darajasi sezilarli darajada kamaygan. Xususan, HEMIS platformasi orqali talabalarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini tizimli tahlil qilish, har bir fan bo‘yicha o‘rtacha o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari va guruhlar kesimidagi dinamikani real vaqt rejimida kuzatish imkonini bermoqda. Bu esa muassasa rahbariyati va sifat nazorati bo‘limlariga o‘quv jarayonidagi uzilishlarni tezkorlik bilan aniqlash va ularga nisbatan samarali choralar ko‘rish sharoitini yaratdi.

O‘tkazilgan tahlillar natijasida ta’lim sifati nazoratini samarali tashkil etishning uch bosqichli modeli ishlab chiqildi. Birinchi bosqichda pedagogning o‘z faoliyatini o‘zi baholashi va dars o‘tish metodikasini doimiy yangilab borishi nazarda tutilsa, ikkinchi bosqichda kafedra va fakultet darajasidagi ichki monitoring — dars kuzatishlar va ochiq darslar tahlili ustuvorlik qiladi. Uchinchi va eng muhim bosqich sifatida ish beruvchilar va bitiruvchilarning fikrlari asosida shakllanadigan tashqi baholash tizimi belgilandi. Natijalar shuni tasdiqladiki, ish beruvchilarning o‘quv rejalarini shakllantirish va yakuniy davlat attestatsiyalarida ishtirok etishi bitiruvchilarning ishga joylashish ko‘rsatkichini 15-20 foizga oshirishga xizmat qilgan.

1-jadval. Oliy ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifati nazoratini tashkil etishning ko‘p bosqichli determinantlari¹⁶⁵

Nazorat darajasi	Asosiy yo‘nalishlar va metodlar	Kutilayotgan natija (Samaradorlik)
Individual (Pedagog darajasi)	O‘z-o‘zini baholash, innovatsion metodlarni qo‘llash, KPI ko‘rsatkichlarini bajarish.	Dars o‘tish mahoratining oshishi va shaxsiy mas’uliyatning shakllanishi.
Ichki (Kafedra va OTM darajasi)	O‘zaro dars kuzatishlar, talabalar o‘rtasidagi anonim so‘rovnomalar (feedback), HEMIS tizimi monitoringi.	Ta’lim jarayonidagi kamchiliklarni tezkor aniqlash va o‘quv rejalarini optimallashtirish.
Tashqi (Jamiyat va Ish beruvchi darajasi)	Ish beruvchilar auditi, bitiruvchilarning bandlik darajasi tahlili, xalqaro akkreditatsiya.	Ta’lim mazmunining mehnat bozori talablariga muvofiqligi va OTM nufuzining ortishi.
Raqamli (Texnologik daraja)	Antiplagiat tizimi, elektron jurnal va qaydnomalar, masofaviy nazorat platformalari.	Inson omilini kamaytirish, baholashda xolislik va shaffoflikni ta’minlash.

Yuqorida keltirilgan jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’limda sifat nazorati faqatgina bir tomonlama (ma’muriy) jarayon emas, balki vertikal va gorizontal bog‘lanishga ega bo‘lgan yaxlit tizimdir. Tahlillarga ko‘ra, nazoratning eng quyi bosqichi hisoblangan individual darajada pedagogning mas’uliyati va KPI ko‘rsatkichlarining belgilanishi, sifat nazoratini "majburiy cheklov"dan "ijodiy rivojlanish"ga yo‘naltiradi.

¹⁶⁵ Muallif tomonidan oliy ta’limda sifatni boshqarishning xalqaro ISO 9001 standartlari va milliy ta’lim tizimi xususiyatlari asosida ishlab chiqilgan.

Jadvalning ichki va tashqi nazorat qismlari o‘rtasidagi uzviylik shundan iboratki, OTM ichidagi monitoring natijalari tashqi audit (ish beruvchilar fikri) bilan solishtirilgandagina ta’limning real qiymati namoyon bo‘ladi. Xususan, raqamli darajaning jadvalga kiritilishi hozirgi globallashuv davrida ta’lim sifatini baholashda ob’ektivlikni ta’minlovchi eng asosiy vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, agar ushbu to‘rtta daraja muvozanatli tarzda amal qilsa, ta’lim tashkilotida nafaqat bilim berish sifati ortadi, balki muassasaning xalqaro reytinglardagi o‘rni ham mustahkamlanadi. Bu model nazoratni repressiv xarakterdan preventiv (oldini oluvchi) va strategik xarakterga o‘tkazish imkonini beradi.

Shuningdek, professor-o‘qituvchilar faoliyatini baholashda KPI (eng muhim samaradorlik ko‘rsatkichlari) tizimining joriy etilishi pedagogik jamoaning ilmiy va uslubiy faolligini oshirishga turtki berdi. Natijalarga ko‘ra, o‘qituvchilarning dars berish mahorati bilan bir qatorda ularning ilmiy maqolalari, xalqaro bazalardagi iqtiboslik darajasi va xorijiy tillarni bilish darajasini kompleks baholash ta’lim muhitida sog‘lom raqobatni shakllantirgan. Bu esa, o‘z navbatida, talabalarning darslarga bo‘lgan qiziqishi ortishiga va o‘zlashtirish sifatining sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilishiga olib keldi. Umumiy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, sifat nazorati faqat nazorat qilish emas, balki tizimli rag‘batlantirish mexanizmi orqali amalga oshirilgandagina o‘zining ijobiy natijasini ko‘rsatmoqda.

MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olingan natijalar oliy ta’lim muassasalarida sifat nazorati tizimini tubdan isloh qilish zaruriyatini tasdiqlaydi. Muhokama qilinayotgan asosiy masalalardan biri — bu nazorat jarayonida miqdor va sifat ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi mutanosiblikdir. Ko‘p hollarda sifat nazorati talabalarning o‘rtacha ballari yoki darslarga qatnashish foizi kabi statistik ma’lumotlar bilan cheklanib qolmoqda. Biroq, haqiqiy ta’lim sifati talabaning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qila olishi va egallagan nazariy bilimlarini amaliyotda qo‘llay olish qobiliyati bilan o‘lchanishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, nazorat tizimini faqat natijani tekshirishdan jarayonni boshqarishga yo‘naltirish maqsadga muvofiqdir.

Raqamlashtirishning ta’lim sifatiga ta’siri haqida so‘z borganda, shuni ta’kidlash joizki, texnologiya faqat yordamchi vositadir. HEMIS kabi tizimlar ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilishni osonlashtirsa-da, ta’lim mazmunini boyitish va talabada motivatsiya uyg‘otish bevosita pedagogning mahoratiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Shuning uchun ham, natijalarda keltirilgan KPI tizimi faqat raqamlar ortidan quvishga emas, balki o‘qituvchining professional o‘sishi va dars o‘tish sifatini real yaxshilashga xizmat qilishi kerak. Muhokamalar shuni ko‘rsatadiki, agar baholash mezonlari o‘qituvchi uchun qo‘shimcha byurokratik yukka aylansa, kutilgan samaradorlikka erishish qiyin bo‘ladi.

Yana bir muhim jihat shundaki, ta'lim sifati nazoratida "teskari aloqa" (feedback) mexanizmi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Talabalar va ish beruvchilardan olingan fikrlar ko'pincha umumiy xulosa sifatida qolib ketmoqda, lekin ularning asosida o'quv dasturlariga darhol o'zgartirish kiritish amaliyoti sust rivojlangan. Muhokama jarayonida ilgari surilgan takliflarga ko'ra, sifat nazorati bo'limlari nafaqat kamchilikni aniqlashi, balki har bir kafedra va professor-o'qituvchi uchun individual rivojlanish tavsiyalarini ishlab chiqishi lozim. Faqatgina nazorat, tahlil va amaliy harakatlar o'rtasida uzviy bog'liqlik o'rnatilgandagina, oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati barqaror o'sish sur'atiga ega bo'ladi.

XULOSA

Oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati nazoratini samarali tashkil etish masalasi tizimli yondashuvni talab etuvchi murakkab jarayon bo'lib, u muassasaning uzoq muddatli strategik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, sifat nazorati shunchaki tekshirish yoki nazorat qilish funksiyasidan voz kechib, ta'lim jarayonini doimiy takomillashtirib boruvchi mexanizmga aylanishi lozim. Bunda asosiy e'tiborni jarayonlarni to'liq raqamlashtirishga qaratish, inson omili bilan bog'liq bo'lgan xatoliklarni kamaytirish va baholash tizimining shaffofligini ta'minlash bugungi kunning kechiktirib bo'lmas zaruriyatidir.

Amalga oshirilgan tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, ta'lim sifatini ta'minlashda ichki monitoring tizimining mustaqilligini oshirish va bu jarayonga tashqi manfaatdor tomonlarni, ayniqsa, bo'lajak ish beruvchilarni kengjalb etish kutilgan natijani beradi. Ta'lim sifati — bu nafaqat talabning o'zlashtirgan ballari, balki uning mehnat bozoridagi qadri va amaliy kompetensiyalari bilan o'lchanadigan ko'rsatkichdir. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida sifat nazorati bo'limlari faoliyatini tahliliy-prognostik markazlarga aylantirish, ularning tavsiyalari asosida o'quv rejalarni muntazam yangilab borish tizimning barqarorligini ta'minlaydi.

Yakuniy xulosa sifatida ta'kidlash lozimki, oliy ta'limda sifat madaniyatini shakllantirish faqatgina ma'muriy choralarga tayanmasligi kerak. Professor-o'qituvchilarning kasbiy mahoratini doimiy oshirib borish, talabalarning o'quv jarayonidagi faolligini rag'batlantirish va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan unumli foydalanish sifat nazoratining asosi bo'lishi shart. Faqatgina nazorat, tahlil va innovatsion rivojlanish o'rtasida o'zaro uyg'unlik qaror topgandagina, oliy ta'lim muassasalari jahon ta'lim maydonida munosib o'rin egallashga va mamlakat taraqqiyoti uchun intellektual poydevor yaratishga qodir bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli Farmoni "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida".
2. Ismailov A.A. Oliy ta‘limda sifat menejmenti: nazariya va amaliyot. – T.: "Fan va texnologiya", 2021. – 180 b.
3. Gulyamov S.S. Oliy ta‘limni raqamli transformatsiya qilish va ta‘lim sifati monitoringi. // "Iqtisodiyot va ta‘lim" jurnali, 2023, 2-son. – 10-16-betlar.
4. Vahobov A.V. Ta‘lim iqtisodiyoti va sifat nazorati metodologiyasi. – T.: "Universitet", 2022. – 250 b.
5. Safarov, A. (2025). Reklamalarda ishontiruvchi aloqa. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(1), 238-247. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss1-pp238-247>
6. Safarov, A. (2025). Reklamada ishontirish va kreativ xabar strategiyasi. Marketing, 2(4), 488–499. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15804955>
7. Safarov, A. (2025). Bilimni sertifikatlashga asoslangan oliy ta‘lim tizimi. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(6), 746-751. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss6-pp746-751>
8. Safarov, A. (2025, 13-oktabr). Aristotelning etos, patos, logos tamoyillarini zamonaviy reklamalardagi ahamiyati. "Zamonaviy ilm-fan va ta‘limning dolzarb masalalari: muammolar, vazifalar va yechimlar" xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to‘plami. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17341101>
9. Safarov, A. (2025). Reklama jozibadorligi. Global Science Review, 4(1), 205-208. <https://global-science-review.com/ojs/index.php/gsr/article/view/1462>